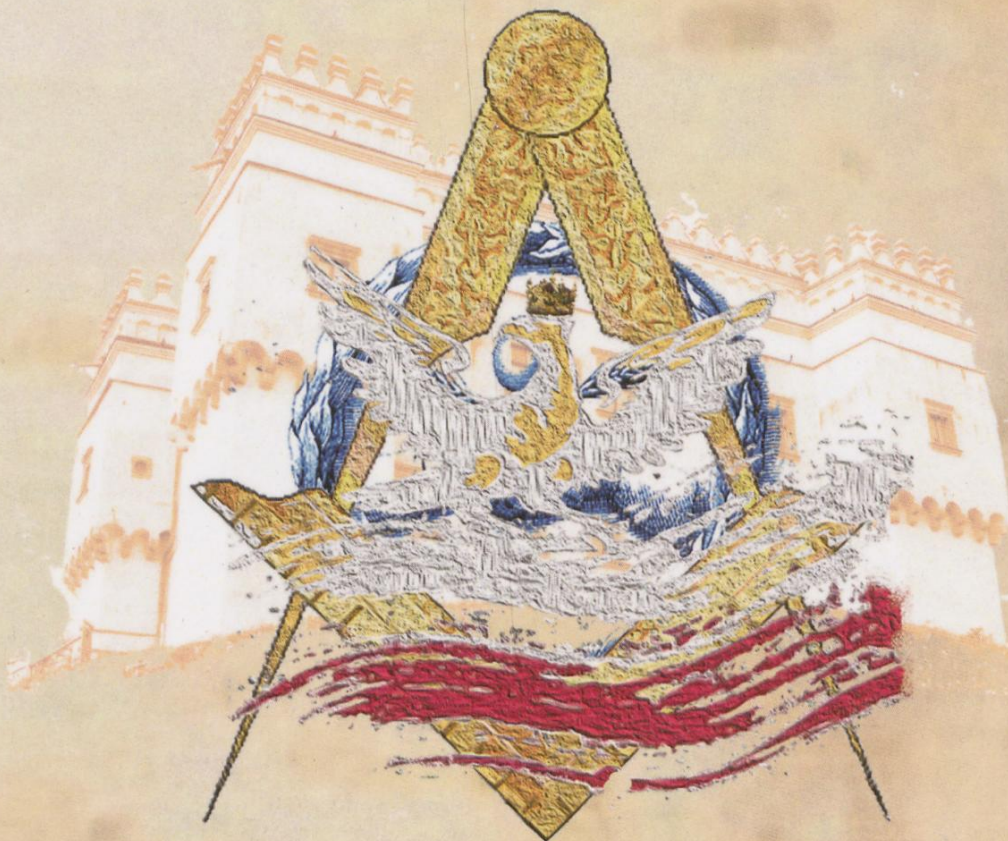


# Mercuriusz Szymbariski

Nr. 5 - 03.05.2021

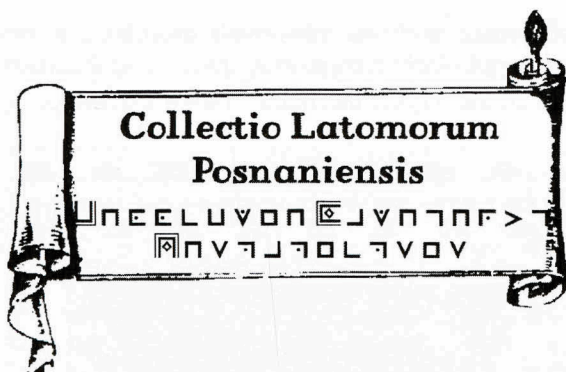


..WJS

..AK

..MStS





### **Collectio Latomorum Bibliothecae Universitatis Posnaniensis. Z działalności Pracowni Zbiorów Masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej UAM w Poznaniu**

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, jest depozytariuszem niezwykle rzadkiego dziedzictwa, literatury wolnomularskiej w Europie. Kolekcja ta powstała na bazie druków skonfiskowanych przez Gestapo europejskim lożom wolnomularskim. W latach 1933-1935, te dokumenty zgromadzono w Bibliotece Fachowej Reichsführera SS Heinricha Himmlera.

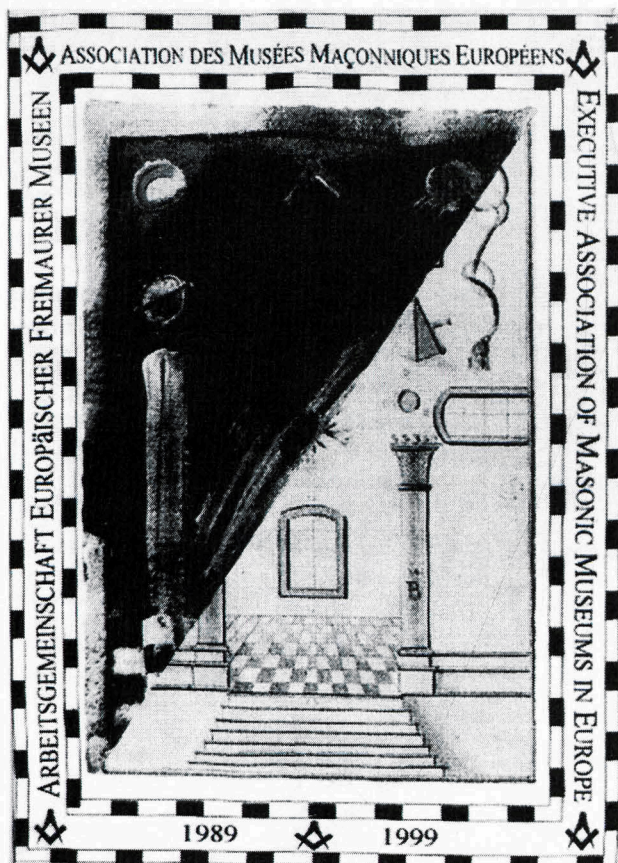
Po zakończeniu wojny została znaleziona w Sławie Śląskiej w 1945 roku gdzie zostały wywiezione przez nazistów z obawy przed bombardowaniem Berlina. Losy kolekcji były burzliwe, w zależności od sytuacji historycznej często zmieniała lokalizację.<sup>1</sup> W 2017 roku, zbiór został przewieziony do Poznania, gdzie jest przechowywane w Collegium Martineum, Ul. Św. Marcin 78.

Biblioteka Uniwersytecka jest jedną z największych kolekcji druków wolnomularskich w Europie i współpracuje od 1984 roku z Muzeum Masońskim w Bayreuth. Na wniosek tego partnera Europejskie Stowarzyszenie Bibliotek, Muzeów i Archiwów Masońskich AMMLA (Association of Masonic Museums Libraries and Archives in Europe), zaproponowało zorganizowanie po raz pierwszy w 1996 roku prac Kongresu w Polsce.

AMMLA jest to stowarzyszenia o charakterze „non profit” zrzeszające ośrodki badawcze,

<sup>1</sup> Andrzej Karpowicz, Geneza i zawartość kolekcji druków masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, University of Shieffield, CRFF Working Paper Series No.6/2009.

Muzea, biblioteki, archiwa masońskie gromadzące, opracowujące i udostępniające przedmioty zabytkowe, druki i dokumenty stanowiące dziedzictwo kulturalne trzystu lat ruchu wolnomularskiego.



Il. 1. Tablica AMMLA. Źródło: Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Aktualnie członkami stowarzyszenia są 34 muzea, biblioteki i archiwa, w Europie i w Stanach Zjednoczonych, w większości założone przez organizacje wolnomularskie, .

AMMLA jest jedynym w Europie forum, na którym pracownicy tej wyspecjalizowanej dziedziny mogą się spotykać i wymieniać doświadczenia. W związku z tym jest jedyną organizacją, która może się podjąć zadania koordynacji digitalizacji druków i dokumentów wolnomularskich znajdujących się w muzeach, bibliotekach i archiwach europejskich.

Od 1987 roku Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu uczestniczyła w kongresach AMMLA jako obserwator, a od 2012 roku jest pełnoprawnym członkiem tego stowarzyszenia.

W 1998 roku kongres odbył się w Poznaniu i tą część organizował Andrzej Karpowicz, kierownik i założyciel Pracowni Zbiorów Masońskich. Drugą część zorganizowali wspólnie w Ciężeniu Andrzej Karpowicz i Andrzej Będziński. Podczas wystawy inauguracyjnej

A. Karpowicz zaprezentował zarys historii wolnomularstwa obok najcenniejszych ksiązek. Przedstawione eksponaty znalazły się w katalogu jego autorstwa pod tytułem *Książka wolnomularska XVIII i XIX wiek*.

Po 18 latach sporadycznego udziału w kongresach AMMLA, w charakterze obserwatora,

W 2012 roku Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu reprezentowana przez Iulianę Grażyńską Andrzeja Będzińskiego stała się pełnoprawnym członkiem stowarzyszenia AMMLA.

Nominacja nastąpiła po głosowaniu członków Stowarzyszenia i decyzji podjętej

w porozumieniu z władzami Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W 2013 roku podczas kongresu w Wiedniu Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu otrzymała propozycję organizacji obrad w następnym roku. Kongres AMMLA odbył się w dniach

3-6 lipca 2014r. w Poznaniu, Ciężeniu i Dobrzycy. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele bibliotek, archiwów i muzeów masonerii z USA i Europy, w tym dyrektorzy bibliotek

z Pensylwanii, Bayreuth, Brukseli, Bukaresztu, Hagi, Londynu, Oslo, Paryża, Pragi, Rosenau

Podczas otwarcia kongresu odsłonięto wystawę pod tytułem „*Kolekcja masońska w zbiorach*

*Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*”.<sup>2</sup> Prezentowane zbiory obfitowały w unikatowe obiekty, a wśród nich każdy uczestnik mógł znaleźć

<sup>2</sup> Iuliana Grażyńska <https://www.bing.com/search?q=Kolekcja+maso%C5%84ska+iuliana+grazynska&qs=n&form=QBRE&sp=->

powiązane z jego rodzimą biblioteką dokumenty. W zbiorach Masońskich BU pośród druków literatury latomorum można wymienić wiele ważnych źródeł do badań historii.

Wykaz najcenniejszych druków obejmuje 753 pozycje (druki zwarte z XVII i XVIII wieku, czasopisma XVIII i XIX-wiecznych oraz spisy członków 350 łóż niemieckich wydane przed 1850 rokiem). W kolekcji, oprócz pierwszego wydania *Konstytucji Andersona z 1723 r.* i kolejnego wydania osiemnastowiecznego można podziwiać przykład duchowej alchemii, dzieło Michaela Maiera pod tyt. *Septimana philosophica*, wydane w Frankfurcie w 1620 r.; dzieła *Amphitheatrum sapientiae aeternae* znanego alchemika Heinricha Khunratha. (Hanoviae : Excudebat Guilielmus Antonius), 1602.; *Rytuały inicjacyjne* m.in. Madame la Marquise \*\*\* (wygrawerowane przez Mlle\*\*\*), (s.l.: s.n.; ca. 1744) i wydanie Johanna Martina Bernigerotha pod tytułem *Assemblée des Francs-Maçons pour la Réception des Apprentis z 1745; Geheime Figuren der Rosenkreuzer aus dem 16ten und 17ten Jahrhundert*, Hamburg, 1785 (Erstes Heft : 1. Tabula Smaragdina Hermetis ; 2. Mons Philosophorum ; 3. Figura Divina Theosoph. Philosoph.); wspaniałe miedzioryty przedstawiające rytuały masońskie, dzieła Pricharda, Larudana; sztychy anonimowego autora, przedstawiające prowadzenie kandydata do loży, rytuał inicjacji do stopnia czeladnika i do stopnia mistrza oraz *Plan Loży Mopsów*, przedstawiająca rytuał przyjęcia kobiet do loży.

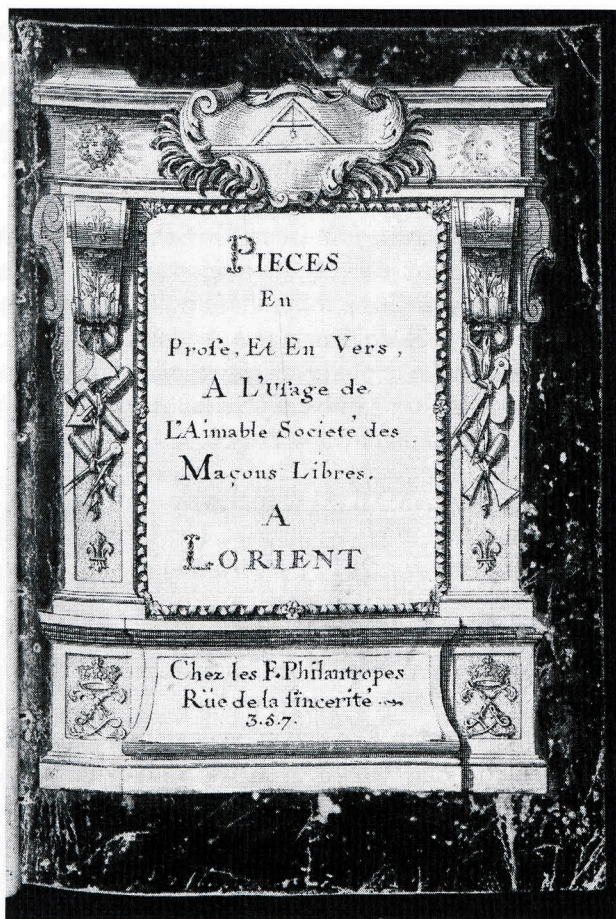
Symbole charakterystyczne dla łóż świętojańskich można zobaczyć na rysunku przedstawiającym kopię kobierca w stopniu ucznia wykonanym przez prof. Tadeusza Cegielskiego. Jest to dla nas powodem do dumy że Pracownia Zbiorów Masońskich posiada kobierzec łożowy wykonany przez jednego z najwybitniejszych badaczy problematyki wolnomularstwa. Oryginał rysunku był wydany na początku XIX wieku w najważniejszym *Manuel maconnique* Vuillauma Claude Andre (Paryż 1820).

W toku opracowywania dokumentów wolnomularskich odnaleziono pozycje o statusie unikat. Do takich należy np. kolekcja piosenek pochodząca z „Lorient”, zatytułowana: *Pièces en prose, et en vers, a l'utilisation de l'Amable Société des Maçons Libres, A Lorient*. Rue de la Sincérité 3.5.7., której nie sygnalizuje nawet bibliografia Paula Fescha<sup>3</sup>.

---

1&pq=kolekcja+maso%C5%84ska+i&sc=0-19&sk=&cvid=4DC8E3A289A-14121AFA34A5DBF2E1959

<sup>3</sup> Iuliana Grażyńska, *Utwory pisane prozą i wierszem, do użytku Towarzystwa Wolnomularzy z Lorient*. BIBLIOTEKA 2019, NR 23 (32) PL ISSN 1506-



Il. 2. Strona tytułowa rękopisu *Pièces en Prose, et en vers...* Źródło: Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Dzieło nie jest datowane i nie zawiera informacji o bracie, który je odręcznie skopiował,

Rękopis składa się z: 199 stron napisanych odręcznie i 27 plansz. Plansze zawierają grawiury związane z symbolikami biblijnymi i masonskimi: cherubiny, legendarne stworzenia, figury heraldyczne w kształcie kwiatu lili. Plansze są uzupełnione krótkimi dopiskami. Na jednej z nich istnieje ledwo zauważalne nazwisko grawera: N. Regnesson! To założyciel słynnej sieci grawerów w Paryżu w XVII wieku.

Podczas spotkania AMMLA 2014, przykładem przekazywania tej bogatej spuścizny stanowiącej dziedzictwo ruchu wolnomularskiego był także przygotowany na podstawie muzycznego księgozbioru wolnomularskiego BU, koncert w wykonaniu zespołu Nemrot. Członkowie kongresu zapoznali się wówczas z treścią nieznanych im pieśni. Koncert stał się inspiracją dla wystawy „Masonry and Music” zorganizowanej w 2015 roku przez Osterreichisches Freimaurermuseum w Schloss Rosenau. Przy tej okazji warto wspomnieć też o wcześniejszej współpracy z austriackim muzeum wolnomularskim w 2013 roku, która polegała na przygotowaniu materiałów odnoszących się do Kampanii Antymasońskiej. Realizując prośbę wspomnianego muzeum udostępniono skany druków z naszych zbiorów, między innymi: pism satyrycznych, karykatur, dokumentów znaczących dla historii wolnomularstwa w Polsce.

Doroczne Kongresy AMMLA umożliwiły również jej członkom udział w obchodach, które miały miejsce w The Library and Museum of Freemasonry w Londynie w r. 2017 z okazji 300 rocznicy powstania masonerii angielskiej. Uczestnicy Kongresu mogli zapoznać się m. in. ze zbiorami Londyńskiej Biblioteki Wolnomularskiej, zobaczyć pierwodruki związane z działalnością masonerii u źródła, w kraju, w którym powstały najważniejsze dokumenty nowożytnego wolnomularstwa. Udział w tym wyjątkowym, jubileuszowym Kongresie pozwalał na wysłuchanie ciekawych referatów naukowych, zaowocował też tradycyjną wymianą informacji, i pozwolił obserwować aktualny stan badań nad masonerią na świecie oraz wyznaczyć przyszłe tematy Pracowni w BU. W dniu otwarcia kongresu, 6 lipca 2017 roku, zaszczycił nas swoją obecnością reprezentant łóż londyńskich z obediencji Russelle Race. Wielką Lożę Narodową Polski reprezentował wielki mistrz honorowy dr hab. Tadeusz Cegielski, prof. nadzw. Uniwersytetu Warszawskiego. Podczas obrad Tadeusz Cegielski zaprezentował referat pod tytułem, *In the Valley of Vistula. Freemasonry and Its Legacy in Polish Museums, 1995–2015 (W Dolinie Wisły. Spuścizna wolnomularska w polskich muzeach, 1995–2015)*. Referat był dokumentacją powstałych w ciągu 20 lat wystaw wolnomularskich zorganizowanych w Polsce. Iuliana Grażyńska (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu) zaprezentowała referat pod tytułem, *Music masonic collection in the University Library of Poznań (Wolnomularskie zbiory muzyczne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu)*<sup>4</sup>. Podsumowanie całości wyda-

---

<sup>4</sup> Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (AMUR): The freemason music collection in the University Library of Poznań

rzenia można przeczytać w 72. numerze „Wolnomularza Polskiego”, w artykule Tadeusza Cegielskiego zatytułowanym *300 lat masonerii spekulatywnej w Anglii: europejscy muzealnicy w kolebce wolnomularstwa* oraz w artykule Iuliany Grażyńskiej pod tytułem *Kongres AMMLA 2017 w Londynie*.<sup>5</sup>

Aktualnie Pracownia Biblioteki Uniwersyteckiej koncentruje się nad upowszechnieniem informacji o wyjątkowej kolekcji, która znajduje się w poznańskiej księżnicy. Czytelnikom, którzy pragną pogłębić wiedzę w zakresie dokumentów zbiorów masońskich udostępnia się katalog tytułów całego zbioru : <http://buuam.digital-center.pl>. Na stronie Pracowni Zbiorów Masońskich BU wyodrębniono także 3 katalogi:

1. katalog druków w zbiorach masońskich w języku francuskim, z 2395 tytułami znajduje się na stronie: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/14305> . Autor Iuliana Grażyńska;

2. katalog 5 Zjednoczonych Łóż Hamburga online <https://masoniki-hamburg.home.amu.edu.pl/>. Autor Aleksander Gniot;

3. katalog spisów łóż (Mitglieder-Verzeichnis, Matrikele, Naamlijst, Tableau de loge).

Autor Iuliana Grażyńska, współautor Aleksander Gniot.: <http://hdl.handle.net/10593/25908>

Katalog jest sporządzony na podstawie kart katalogowych Pracowni Zbiorów Masońskich BU. Spisy łóż to wydawane co roku w postaci broszur rejestry członków danej loży z wyszczególnieniem ich funkcji lożowej, stopnia, oraz informacjami o wykonywanym zawodzie i wieku danego brata. Z dodatkowych informacji, które zawierają spisy można wymienić dane adresowe do korespondencji czy kalendarz spotkań lożowych. Spisy lożowe zostały uporządkowane odrębnie w katalogu alfabetycznym, pod hasłem zbiorowym, Mitglieder- Verzeichnis, Naamlijst lub Tableau de loge. Zakres czasowy drukowanych ewidencji członków łóż niemieckich dotyczy głównie XIX wieku i początku XX wieku. Zdecydowana większość spisów dotyczy łóż świętojańskich, ale w zbiorze znajdują się także dokumenty obejmujące loże starszokockie, Wewnętrzne Wschody (Innerer Orient), B'nai B'rith, Schlarafie i inne. Liczba dotychczas skatalogowanych pozycji to 40709 wykazująca w sumie 951 łóż. Wśród nich pochodzące z terenów Niemiec 739 łóż lub organizacji o cha-

---

<sup>5</sup> Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (AMUR): Kongres AMMLA 2017 w Londynie

rakterze wolnomularskim opisane w 29932 egzemplarzach. Natomiast z terytorium, które dziś należy do Polski dało się wyodrębnić 155 łóż i 9239 woluminów. Pozostałe 1538 egzemplarzy opisuje łoża działające na terenach dzisiejszej Anglii, Austrii, Argentyny, Belgii, Brazylii, Chile, Czech, Danii, Francji, Litwy, Łotwy, Meksyku, Rosji, Rumunii, Serbii, Słowacji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii i Węgier. Prace nad spisem zaplanowano tak, żeby mógł posłużyć do późniejszego przedstawienia go w formie strony www z indeksami do przeszukiwania według nazwy łoża, nazwy spisu, miejsca działania łoża i określonego zakresu dat. Spis to świetny materiał badawczy dla badaczy, którzy chcieliby uzupełnić wykaz Małachowskiego, *Wykaz polskich łoż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821 poprzedzony zarysem historii wolnomularstwa polskiego i ustroju Wielkiego Wschodu Narodowego Polskiego* (wyd. 1929 uwzględnia 251 łoż i 5747 członków) ale jest także znakomitym punktem wyjścia do realizacji projektu relacyjnej tekstowej bazy danych, która służyłaby kwerendom on-line, między innymi biograficznym.

Oddając do rąk użytkowników bazę spisów członków łoż wolnomularskich, jej autorzy, Iuliana Grażyńska oraz Aleksander Gniot mają nadzieję, że ta praca przyczyni się do zwiększenia zainteresowania tematem obecności masonerii w Polsce i w Europie a bibliotekarzom da przyjemność przeprowadzania zarówno ciekawych kwerend jak i publikacje poświęcone historii Sztuki Królewskiej na ziemiach polskich.



***mgr Iuliana Grażyńska***  
*Kustosz dyplomowany*  
*Pracownia Zbiorów Masońskich*  
*Oddział Zbiorów Specjalnych*  
*Biblioteka Uniwersytecka - UAM w Poznaniu*  
*Członek AMMLA (Association of Masonic Museums, Libraries and Archives)*